

PENSA MENTS
MIQUEL ÀNGEL BALLESTER

Pedro García Olivo

DOCTOR EN HISTÒRIA MODERNA I CONTEMPORÀNIA

“Si l’oralitat ens reuneix, l’escriptura ens replega”

Pedro García Olivo (Fuente-Álamo, Cartagena, 1961) és doctor en Història Moderna i Contemporània, amb estudis de Filosofia. La seva trajectòria vital és molt singular. Poc després de llicenciar-se en Geografia i Història per la Universitat de Múrcia, es desplaça fins a Nicaragua per cooperar amb el règim sandinista, treballant en les cooperatives de desplaçats de guerra de Matagalpa. A finals dels anys vuitanta fa una estada d’investigació a la Universitat de Budapest. Desenvolupa una primera etapa com a professor d’institut, que abandona durant 8 anys per dedicar-se al pastoreig. El 2001 per raons de pobresa i d’extrema necessitat torna a l’ensenyament públic, fins que el 2010 abandona definitivament la docència. Actualment viu a més de 1.100 metres d’altitud, en l’aldea de Sesga, a l’interior del País Valencià, dedicat a l’escriptura. Alterna aquesta vida retirada amb la participació de conferències i l’estu-

di de les comunitats indígenes i camperoles d’Amèrica Llatina, que visita de manera intermitent des del 2005 ençà. Li agrada definir-se com a exprofessor i antipedagog (crític radical de tota forma d’escola, inclosa la llibertària) i com a crític de la cultura occidental. En la conversa que mantinguérem parlàrem d’antipedagogia i aprofundírem sobretot en la idea d’una societat sense escola.

El 2010 decidí renunciar definitivament a la docència per refugiar-vos en una aldea de muntanya, en els marges del sistema, vivint del pastoreig. La vostra decisió té a veure tal vegada amb la mala consciència que suposa per a un anarquista treballar per a l’estat?

En part sí, però només en part, perquè també han influït en la meua decisió altres raons de tipus més personal i existencials. Jo provenc del lumpen, conec en primera persona el que és viure en una classe baixa, envoltat de misèria i de dificultats. Els meus orígens humils em feren

“Havia entrat en el món de l’educació amb la idea de transformar l’educació per dins”

“Des de l’interior de l’escola ja no es pot lluitar per una altra societat”

ser molt sensible a la literatura anticapitalista que vaig conèixer a Secundària, per això era fàcil que m’agradessin Bakunin i Kropotkin. La meua vida comença a canviar l’any 1985, quan aconseguisc la plaça de professor d’institut. Havia entrat en el món de l’educació amb la idea de transformar l’educació per dedins. En aquell temps em vaig proposar dur la pedagogia llibertària de Ferrer i Guàrdia a les aules punt per punt, en un context on no hi havia massa control educatiu i això encara era possible... No pas llista, aplico un temari alternatiu tractant molts de temes socials i conflictius, no faig exàmens, afavoresc que els joves s’autovalorin, renunciï a exercir l’autoritat dins l’aula, prenem les decisions mitjançant una assemblea, feim moltes activitats extraescolars, etc. M’esperava un noble combat, desitjava que els inspectors actuassin en contra meua, aspirava a sentir-me com un combatent anticapitalista, però en comptes d’això, després de tres anys, descobreixc que la meua expe-

riència docent és molt ben valorada per un gabinet d’innovació pedagògica, tant és així que em proposen per a un premi d’innovació. En aquest moment sent un profund desgany i apareix la primera sospita que les pedagogies més alternatives ja estan en procés d’integració. Aleshores entenc que des de l’interior de l’escola ja no es pot lluitar per una altra societat ni per a una transformació política i cultural, ni encara que sigui aplicant pedagogies llibertàries. Sent la necessitat d’orientar la meua vida segons la consigna dels grecs clàssics: “pensar la vida, viure el pensament”, i decideixc que les conclusions antiescolars a les quals havia arribat, havia de viure-les, que no podia continuar fent classes, que havia de desenvolupar la meua existència al marge de l’escola. Això em va dur fins al punt en què em trob ara mateix, embarcat en una experiència vital d’esquenes al mercat i a l’estat, intentant viure en la llibertat possible, en un món rural marginal, on em puc autoconstruir perquè som vertade-

rament senyor dels meus dies.

En els vostres escrits antipedagògics sosteniu en contra de l'escola i la societat la superioritat moral de l'oralitat sobre l'escriptura, podríeu explicar als nostres lectors la vostra posició crítica amb relació a la funció alfabetitzadora de l'escola?

Aquest és un tema molt interessant, que ha estat tractat per autors com Walter Ong i Lúria, que són lingüistes conservadors i liberals... Els seus textos tenen dècades, però s'han revaloritzat ara de bell nou. Aquests autors partien del fet que l'oralitat no és un dèficit, que l'home de la cultura oral no té cap problema, que no és un ésser mancat d'escriptura, sinó que és un home que forma part d'una altra cultura i que fins i tot té una altra forma d'expressió, de pensament, una altra estructura de la personalitat, i un altre estil de vida; és a dir, que és un altre ésser humà. L'alfabetització és un poder que acaba amb l'antropodiversitat. En el moment en què alfabetitzes, l'oralitat es destrueix. Walter Ong és molt poc optimista, diu que no és possible recuperar l'oralitat, perquè, quan el subjecte entra en contacte amb la lletra, amb l'escriptura, amb l'escola, és com si es produís un ràpid ensorrament de la seva estructura. En el món rural marginal, he viscut envoltat d'homes orals. Parlar amb ells m'ha proporcionat una gran experiència, he pogut entrar en contacte amb un llenguatge molt sensible, amb metàfores molt concretes, sense conceptes, ni abstraccions ni lògica talment l'entenen. Si l'oralitat ens reuneix, l'escriptura ens replega. Quan llegeixes i quedes tot sol llegint, el mateix passa quan escrius; en canvi, l'home oral requereix l'altre per expressar-se i per pensar. D'aquí també es deriven alguns dels seus valors, com el caràcter comunitari. L'home oral era una fibra de comunitat, mentre que nosaltres som trists i lamentables individus. Hem perdut el caràcter comunitari i el pacifisme substancial de l'home que no maneja abstraccions i que no pot matar per un ideal sublim. Deia Bakunin que "els occidentals hem matat per abstraccions" (Déu, pàtria, democràcia). Una abstracció, una quimera i milers d'homes morts! L'home oral podia matar el veïnat per una disputa, però com que no manejava abstraccions, la seva capacitat de fer crims era menor. En aquest sentit podem afirmar que hi ha valors ètics en l'oralitat que hem destruït, pensant que eren un dèficit! Als homes orals els hem menyspreat anomenant-los analfabets, per què analfabets? Per què definir una cultura per allò que li manca, per una absència? Tenc la impressió d'haver glosat un rèquiem per l'oralitat.

Sovint quan parlau dels docents us hi referiu com a mercenaris del sistema capitalista. Podríeu explicar per què rebutjau la figura de l'educador?

Això té a veure amb una determina-

da manera d'entendre l'educació. En cert sentit, no és el mateix educar que escolaritzar. Deia Derrida que "l'educació passa, esdevé, en cada intercanvi, en cada contacte", també esdevé ara mateix durant aquesta entrevista... Una altra cosa ben diferent és l'escolarització. Cal plantejar-se què és un professor, si és un educador o no ho és. Segons Illich no ho és, perquè té un efecte contraeducatiu; en canvi, jo dic que sí, que ho pot ser d'alguna manera, però que té un tret que el distingeix dels educadors naturals com els pares, dels selectius com els mestres i dels fortuits com l'amic que et romp els esquemes... i es troba en el fet que és l'únic educador mercenari, en el sentit estricte del terme. Ho és en un sentit polític perquè com deia Cortázar el seu lema és sempre "obeir per a comandar i comandar per a obeir", perquè està inserit en una cadena d'autoritat. I és un mercenari també en un sentit econòmic, perquè és l'únic educador que proclama dedicar-se a una tasca filantròpica, benefactora i humanitària, però passa factura, com recordava John Steinbeck, perquè és l'únic educador que cobra per fer el bé. Convé recordar que el perfil de mercenari no és exclusiu dels educadors, també es reproduïu en els metges, periodistes i missers, que forma part d'una burocràcia del

"Hi ha valors ètics en l'oralitat que hem destruït, pensant que eren un dèficit"

"Hom no pot somniar en un món sense presons ni escoles amb el capitalisme"

benestar social que acompanya l'estat social de dret.

Quines raons antipedagògiques us duen a oposar-vos a l'escolarització obligatòria?

D'entrada m'agradaria aclarir que faig servir el terme antipedagogia de forma heurística per tal de criticar qualsevol forma d'escolarització. En aquest sentit, distingesc tres principis bàsics de l'antipedagogia, en la línia de la desescolarització defensada per Ivan Illich: el primer principi és que per educar no és necessari tancar ningú en una institució escolar. D'aquesta manera ens oposam a la idea d'una clausura formativa. En segon lloc, rebutjam la funció demiúrgica de l'educador. Un demiúrg és un forjador d'éssers, un petit déu. Nosaltres no acceptam aquesta posició elitista i aristocràtica de l'educador, derivada dels seus estudis i lectures. Negam l'existència d'una aristocràcia de la moral i del saber que hagi d'actuar sobre els nins com si fossin éssers defectuosos o recipients buits. El món adult no és millor que el món infantil i juvenil i tampoc no té cap preeminència moral. Els antipedagogs no reconeixem l'existència d'una casta social encarregada de corregir la humanitat i de desenvolupar un cert disseny industrial de la personalitat... L'antipedagogia és així una cri-

tica a l'elitisme moral i intel·lectual propi d'occident, una negació de la posició de superioritat que adquireix una persona en virtut del seu saber i de la seva formació. Deia Ivan Illich que "pot existir una persona escolaritzada sense anar a l'escola"; es referia amb això precisament a les persones que tenen aquest prejudici, que pensen que els correspon desenvolupar una tasca de cohesió de l'altre pel bé de l'altre, aquesta és l'essència de l'escola en sentit psicològic. Tu per alguna raó vols canviar l'altre per al seu propi bé. El tercer punt suposa distingir tres colors en la història de la pedagogia: les pedagogies negres, les grises i les blanques. Les negres, que ja no funcionen, són les pedagogies autoritàries clàssiques, les del fuet, en les quals el professor governa per la por; les grises funcionen encara i estan representades per aquell professor d'esquerres, marxista, comunista o liberal que intenta jugar la carta de la simpatia, que es vol fer estimar per les seves víctimes i, com que vol obtenir el reconeixement dels seus alumnes, fa classes més actives i participatives; i la pedagogia blanca, la més actual, és la més nociva. Al professor que segueix aquesta pedagogia ni l'estimes ni l'odies, perquè no el veus. En la pedagogia blanca el professor s'encarrega de dissenyar un sistema educatiu en el qual l'alumne exerceix de professor i ell pràcticament ja no hi intervé, perquè s'amaga darrere els mètodes, s'oculta de tal manera que l'alumne ja no és conscient que existeix algú que exerceix el seu poder sobre ell. Si hi ha un problema d'ordre, l'alumne mateix castiga els seus companys mitjançant una assemblea, amb la qual cosa tu ja no has de castigar ningú. Són pedagogies molt perilloses, jo les denomino *demofèixistes*, perquè converteixen l'alumne en un policia de si mateix.

Quina alternativa plantejau a l'educació institucionalitzada? Quins marges hi ha per educar en llibertat?

Essent realistes sabem que mentre hi hagi capitalisme hi haurà escola. L'escola és una institució fonamental com ho són les presons. Hom no pot somniar en un món sense presons ni escoles amb el capitalisme. El que sí que podem fer és aplicar tàctiques de resistència cultural, més que pensar en estratègies de substitució de l'escola. D'una banda, hauríem de donar suport al moviment d'educar a casa. Jo don suport a les famílies que decideixen desescolaritzar els seus fills per educar-los fora de les aules, a casa o en comunitat, conjuntament amb altres infants, en espais on no hi ha la presència de cap tècnic, ni professor, ni facilitador, sinó que són els mateixos pares i familiars els qui estan amb els infants; i d'altra banda, hauríem també d'enfortir i donar més vigora a la xarxa educativa no estatal existent: als centres socials, biblioteques alternatives, ateneus i altres llocs on es produeix transmissió de saber i cultura. —

L'antipedagogia

L'antipedagogia planteja una crítica radical a la institució escolar i s'articula entorn a la idea de desescolarització. No s'ha de confondre, per tant, amb el reformisme pedagògic que pretén introduir millores i modernitzar l'escola. No existeix un corrent de pensament antipedagògic pròpiament dit, però sí que es poden identificar alguns autors que han pensat en contra de l'escola, provinents d'un ample espectre ideològic. Entre els precursors del discurs antipedagògic podríem situar Nietzsche, Marx i els filòsofs anarquistes Max Stirner i Mikhaïl Baku-

nin, als qui cal sumar més tard també els marxistes francesos Louis Althusser i Pierre Bourdieu. Però tal vegada el filòsof i teòleg Ivan Illich (1926-2002) sigui l'autor amb un discurs antipedagògic més elaborat i influent en l'actualitat. Per aprofundir en la seva crítica sistèmica a l'escola és recomanable llegir la seva obra *La sociedad desescolarizada* (Mèxic, 1985). García Olivo participa d'aquesta tradició aportant a la reflexió antiescolar principalment les seves obres *El irresponsable* (2000), *El enigma de la docilidad* (2005) i *El educador mercenario* (2009).

